

TÉMA:

Trestný čin čarodějnictví

BADATELSKÁ OTÁZKA:

Jak si naši předkové představovali čarodějnice a jejich činnost?

KONCEPT HISTORICKÉHO MYŠLENÍ:

dobové perspektivy, příčiny a důsledky

RVP G:

posoudí postavení českého státu uvnitř habsburského soustátí a analyzuje jeho vnitřní sociální, politické a kulturní poměry

BADATELSKÁ ČINNOST:

Student analyzuje dva dobové prameny, vyhledává v nich odpovědi na požadované otázky a komparuje je.

EVOKACE:

Vytvořte myšlenkovou mapu na téma čarodějnice a čarodějnické procesy. Inspirujte se nejenom v historii, ale i v lidové slovesnosti.

Lze pracovat samostatně, ve skupině – záleží na posouzení učitele.

Čarodějnictví a všelijaká jiná škodlivá kouzla, která pokutou meče aneb upálením na pohlaví mužském a na pohlaví ženském zahrabáním aneb též upálením ztrestána býti mají. [...]

Mordové rozličnými způsoby aneb prostředkem rozličných příčin se vykonávají, jako trávením, kouzly skrze baby, které truňky z jiných plod vyhání, jed skupující lidem ho dávají, studnice nakažují, rozličnými kouzly lidi suší, dobytek jich moří... Ti všichni, kdyby dopadeni byli, pokutami podle uvážení ztrestáni býti mají. [...]

Když vyšetřováním vyjde najevo, že čin, škoda neb jiné okolnosti, z nichž je dotyčná osoba nařčena, jsou pravdivé, může soudce takovou podezřelou osobu dát zatknout a uvěznit. Musí však přitom dbát za prvé, že je nutno současně se zatčením provést prohlídku šatů, bytu a domu, zda zatčený vlastní čarodějné věci, jako olej, masti, škodlivé prášky, zbraně, lidské kosti, hrnce naplněné nepřístojnými věcmi, čarodějná vosková světla nebo voskové, jehlicí probodané obrazy, hostie, krystaly, jasnovidná zrcadla, pokyny od zlého nepřítele, čarodějnické knížky a podobně. Za druhé pak má nechat obviněnou osobu prohlédnout na těle katem, zda nemá na tajných místech skryté věci nebo jiná pravá ďábelská znamení.

Zdroj: Constitutio Criminalis Ferdinanda – zákoník Ferdinanda III. pro Dolní Rakousy (1656), dostupné v: *Neue Peinliche Land-Gerichts-Ordnung In Oesterreich unter der Enns*, Wien 1757.

Otázky:

1. Jak má být podle zákoníku Ferdinanda II. trestáno čarodějnictví? Uveďte několik způsobů vyplývajících z textu.
pokutou meče aneb upálením na pohlaví mužském a na pohlaví ženském zahrabáním aneb též upálením ztrestána býti mají – popravou mečem (setnutím hlavy), zahrabáním do země, upálením
2. Jaké činnosti vykonávali podle zákoníku čarodějnice? Za jaké běžné lidské aktivity bylo možné tyto činnosti zaměnit?
trávením, kouzly skrze baby, které truňky z jiných plod vyhání, jed skupující lidem ho dávají, studnice nakažují, rozličnými kouzly lidi suší, dobytek jich moří – trávení jedem, potraty, otravu vody ve studni, „sušení“ – urychlení stárnutí lidí, moření (zabíjení / trávení) dobytka – hypoteticky možné zaměnění za léčitelství, zemědělské práce apod.
3. Jak probíhal soud s čarodějnicí?
Za prvé: musí však přitom dbát zaprvé, že je nutno současně se zatčením provést prohlídku šatů, bytu a domu, zda zatčený vlastní čarodějné věci.
Za druhé: má nechat obviněnou osobu prohlédnout na těle katem, zda nemá na tajných místech skryté věci nebo jiná pravá ďábelská znamení.
4. Které předměty v domácnosti mohly čarodějnici usvědčit?
vlastní čarodějné věci, jako olej, masti, škodlivé prášky, zbraně, lidské kosti, hrnce naplněné nepřístojnými věcmi, čarodějná vosková světla, nebo voskové, jehlicí probodané obrazy, hostie, krystaly, jasnovidná zrcadla, pokyny od zlého nepřítele, čarodějnické knížky a podobně – prakticky též předměty běžné denní potřeby

V čarách a kouzelnictví pověrné ke zdraví prostředky škody, které vždycky v přítomnosti z existence a nikdy v jeho nepřítomnosti se dějí, při něm neb ní nalezené podezřelé neb zapovězené knihy, zrcadla se zlým duchem, krví neb bez krve psané cedulky, lidské kosti [...].

[Dále je] „nepřirozená povědomost budoucích nepochopitelných věcí, od špatných lidí předsevzaté hádání a obzvláště před jinými, jako když jejich pole se zelenají, jiných schnou, jich dobytek užitečný jim stažený bude, a že kdyby podezřelá osoba jiné lidi čarám vyučovali se obětovala, nepochopitelné lidské skutky provozovala, v povětrí lítala. [...]

Odkud, jak dlouho a od kterého času on se zlým duchem svůj závazek neb smlouvu, obecenstvo má na jak dlouhý čas, zdali písemně neb ústně, jakou příležitostí, kde a v kterém místě, kdo jest přítom byl, kde a jaké znamení toho jest, jakým způsobem on neb ona čarodějnictví provozovala, kde a jak často proti tomu s jakou škodou a kterak zase komu pomoci mohla, od koho a kdy a v čí přítomnosti se tomu naučila.

Zdroj: Constitutio criminalis Josephina, Artikule práva útrpného a hrdelního císaře Josefa I., Jeho Milosti římského císaře, uherského a českého krále etc. Josefa Prvního, arciknížete rakouského et cetera, Pána našeho Nejmilostivějšího, nové právo útrpné a hrdelní pro Království české, Markrabství moravské a Knížectví slezské, Praha 1708, dostupné v: <https://web.archive.org/web/20211229064540/http://eod.vkol.cz/ii630310/ii630310.pdf>

Otázky:

1. Jak má být podle zákoníku Josefa I. rozpoznáno čarodějnictví? Uvedte dva způsoby vyplývající z textu:
držení podezřelých knih, specifické činnosti (viz následující otázka)
2. Jaké činnosti vykonávají podle zákoníku Josefa I. čarodějnice?
nepřirozená povědomost budoucích nepochopitelných věcí, od špatných lidí předsevzaté hádání a obzvláště před jinými, jako když jejich pole se zelenají, jiných schnou, jich dobytek užitečný jim stažený bude, a že kdyby podezřelá osoba jiné lidi čarám vyučovali se obětovala, nepochopitelné lidské skutky provozovala, v povětrí lítala – věštění budoucnosti, otrávení dobytka, vyučování čarodějnictví, nepochopitelné skutky, létání v povětrí
3. Na co je podle zákoníku Josefa I. potřeba ptát se osoby usvědčené z čarodějnictví u soudu? Uvedte alespoň tři náležitosti vyplývající z textu.
Odkud, jak dlouho a od kterého času on se zlým duchem svůj závazek neb smlouvu, obecenstvo má na jak dlouhý čas, zdali písemně neb ústně, jakou příležitostí, kde a v kterém místě, kdo jest přítom byl, kde a jaké znamení toho jest, jakým způsobem on neb ona čarodějnictví provozovala, kde a jak často proti tomu s jakou škodou a kterak zase komu pomoci mohla, od koho a kdy a v čí přítomnosti se tomu naučila – od kdy se čarodějnictví věnuje, od koho se to naučila, kdo byl jejím učební přítomen...
4. Které předměty v domácnosti mohly čarodějníci usvědčit?
při něm neb ní nalezené podezřelé neb zapovězené knihy, zrcadla se zlým duchem, krví neb bez krve psané cedulky, lidské kosti

Souhrnné otázky k oběma pramenům:

	<i>Constitutio Criminalis Ferdinanda</i> – zákoník Ferdinanda III. (1656)	<i>Constitutio criminalis Josephina</i> – zákoník Josefa I. (1707)
Na základě vybraných úryvků jmenujte tři rozdíly mezi vymezením čarodějnictví v obou zákonících.	Podrobnější popis předmětů, které může mít čarodějnice doma. Podrobnější popis čarodějnických aktivit. Podrobnější popis soudu s čarodějnicí.	Čarodějnice/čaroděj může být ženského i mužského pohlaví. Vyučování čarodějnictví. De facto mírně lakoničtější popis.
Na základě vybraných úryvků jmenujte dvě až tři shodné charakteristiky, které mohly osoby usvědčit z čarodějnictví.	Aktivity čarodějnic (létání v povětří, otrava dobytek, polí, léčitelství). Předměty nalezené doma. Svědectví blízkých osob.	Aktivity čarodějnic (létání v povětří, otrava dobytek, polí, léčitelství + povědomí o budoucnosti). Předměty nalezené doma. Svědectví blízkých osob.

Náměty k dalším úkolům a diskuzi k tématu:

1. Jaké byly podle vás příčiny nařknutí někoho z čarodějnictví? O čem nás informuje výše uvedený text?
Lze zmínit: charakterové vlastnosti – závist, strach, lze zmínit otázku křesťanské víry a strachu z nadpřirozena, otázku udávání...
2. Vyhledejte, jaké tradice se pojí s tzv. filipojakubskou nocí, jaké jsou jejich kořeny a současná podoba. Uveďte zdroje.
30. duben – pálení čarodějnic (https://cs.wikipedia.org/wiki/P%C3%A1len%C3%AD_%C4%8Darod%C4%9Bjnic). Lze zmínit pohanské tradice a jejich adaptaci do křesťanského světa.
3. Vyhledejte, v jakých zeměpisných oblastech v různých částech světa se čarodějnické procesy odehrály. Zkuste najít společné charakteristiky těchto oblastí a zamyslete se nad tím, jak mohla tvář krajiny tuto skutečnost ovlivnit.
Evropa – Velké Losiny, Šumpersko; USA – Salem (USA), Savojsko, Tyrolsko, Švýcarsko, Skotsko; hory – „hory hýbou lidmi“, izolovanost, neprostupnost, komplikovaná informovanost

Druhý život čarodějnických procesů: Film Otakara Vávry *Kladivo na čarodějnice*

Film byl natočen v roce 1968–1969. Jeho předlohou byl stejnojmenný román Václava Kaplického z roku 1963. Podívejte se na sestřih filmu (volně přístupný například zde: <https://www.youtube.com/watch?v=m9DLpZczTO8>), případně na delší úseky (volně přístupné na youtube, <https://www.youtube.com/watch?v=5Xj6uh2U98A>).

Zkuste, prosím, odpovědět na následující otázky. Použijte libovolné zdroje, ale vždy je odcitujte (přesný titul knihy včetně jména autora, místa a roku vydání či plnou citaci webových stránek včetně data citace). Zde se nabízí možnost diskuse nad vhodností jednotlivých zdrojů, nad jejich spolehlivostí, nad přebíráním informací mezi jednotlivými weby, knihami apod.

1. Proč nese kniha i film název *Kladivo na čarodějnice*? Obrací se tím k nějakému historickému dokumentu?
Malleus maleficarum (*Hexenhammer* / *Kladivo na čarodějnice*) – teologický výklad nadpřirozených sil z 15. století, dílo dominikánských duchovních. Více informací https://cs.wikipedia.org/wiki/Malleus_maleficarum
2. Jakým způsobem byla kniha i film v době svého vzniku aktuální? Jaké další osudy provázely především dílo Otakara Vávry?
Politické (komunistické) procesy v 50. letech 20. století, problematika vykonstruovaných procesů, udavačství, strachu. Film byl tzv. trezorový, na veřejnost se dostal po sametové revoluci.